

Social konstruktion af personlig identitet på Facebook

Der tages i papiret udgangspunkt i Luhmanns teori om de tre systemdannelsesplaner (det biologiske, det sociale og det psykiske), samt i mediernes rolle for selvdannelse gennem socioevolutionen, dvs. selvdannelse under indflydelse af forskellige historiske mediesamfund (samfund baseret på forskellige medier), der giver forskellige muligheder for at reflektere over selvet og få respons på det socialt. Således vælges individet og dets personlige socialt konstruerede identitet som fokus med baggrund i en udgranskning af forskellige mediesamfund. Spørgsmålet der herefter arbejdes med er hvordan de nye såkaldte sociale medier, i form af Facebook, indvirker på selvet og den sociale konstruktion af dets personlige identitet. Der tages tre perspektiver op, nemlig 1 hvad Facebooks kommunikative rum, der afforder netværkskommunikation nærmere end fællesskabskommunikation betyder for selvet, 2 hvordan selvets relationelle konstituering udfolder sig indenfor Facebooks kommunikative rum, og 3 hvilken betydning iagttagelsesforholdene på Facebook har for opretholdelse af selvet.

Indledning

"Selvet er det Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv, selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder til sig selv" Skriver Søren Kierkegaard i *Sygdommen til Døden* (p. 73). Hvis selvet imidlertid stod i et isoleret og rent selvforhold, ville det være et fattigt forhold. Ud fra Luhmanns (2000) teori om selvrefererende systemer løses dette problem, ved at skelne mellem selv- og fremmed reference. Hvis vi iagttager selvet som en selvbeskrivelse i psykiske systemer, der er karakteriserede ved at være operationelt lukkede, autopoietiske og i strukturel kobling til deres omverden, så vil enhver operation være en bevidsthedsoperation, som ved at være bevidst, vil producere og reproducere systemet som afgrænset overfor sin omverden. De bevidste funktioner er altså interne og kan kun referere til sig selv, hvad man husker, mener, vil, føler etc. Den strukturelle kobling består ifølge Luhmann (2007) i sproget, hvilket kognitivt åbner psykiske og sociale systemer overfor hinanden. Sproget åbner for fremmed reference: man tænker over ydre fænomener, der i bevidstheden repræsenteres af ord og begreber, semantikker dannet i den strukturelle kobling til det sociale. Også hvad vi ved om os selv, og kan

bedømme os selv ud fra, er forståelser vi har dannet i social kontakt. Som følge heraf vil vi kun kunne forholde os til os selv ud fra det sociale, ud fra hvilke strukturer og forståelser der er produceret i det sociale, ud fra hvilke krav og forventninger vi som personer må socialisere os i forhold til, for netop at kunne leve op til hvad det socialt set, vil sige at være en person. At være medlem af en organisation, eller at være forældre, vil socialt set, være i tale og handling at leve op til de forventninger, der er kondenseret i det sociale.

I dette paper skal det undersøges, hvilken rolle medier spiller i udviklingen af det moderne selvbevidste selv. Navnlig skal det undersøges, hvad det nye sociale medie Facebook kan siges at betyde for den sociale konstruktion af selvet, set som personlig identitet. Det skal, om end urimelig kort, belyses hvordan udviklingen af selvet er forløbet i 6 stadier i kobling til 6 identificerede mediesamfund. Dette er en udvikling mod højere og højere refleksivitet, da medieudviklingen hidtil har givet anledning til mere og mere social kompleksitet og større og større viden om og transparens i forhold til menneskers gøren og laden.

Selvrefleksion og medieevolution

Jeg vil over de næste sider i kort format nyformulere og trække på min artikel '*selvets dannelse – 6 stadier på vejen mod selvrefleksivitet*' (Paulsen & Qvortrup 2007) for ved at føre selvet op til nutiden gennem medieevolutionen, at danne referenceramme for diskussionen af Facebook.

Før tale sproget

Hvad enten man ser fylogenetisk eller ontogenetisk på selvet, vil det som udgangspunkt begynde tæt på Lockes tabula rasa, om end udviklingspsykologer har dokumenteret, hvordan vi er født med kommunikative anlæg, der fører forældre til at antropomorfisere deres småbørn og netop derved får dem ind i det sociale spil (Katzenelson 1994). Før sproget vil vi være determineret af de biologiske anlæg, der kommer til udtryk via instinkter og ingen selvbevidsthed vil være mulig. Dette simpelthen fordi det kræver sprog, at kunne tænke over tænken, lige såvel som det kræver sprog, at kommunikere

om kommunikation. Netop at processer af en type anvendes på processer af samme type giver Luhmanns definition på *refleksivitet* (Luhmann 2000). Såvel selv- som fremmedreference kræver altså sprog og selvet i Kierkegaards forstand, som forholdet der forholder sig til sig selv, vil ikke eksistere uden. På denne baggrund kalder jeg dette selv for det *umiddelbare selv*. Det eksisterer egentligt ikke i den forstand, at det er i stand til at erkende sig selv som et selv, ikke kan præstere en subjekt/objekt distinktion, det er blot en bevidsthed, optaget af ikke reflekteret iagttagelse og adfærd (behovstilfredsstillelse).

Talesprog

Hvis vi følger Luhmann (2000) i at det er muligt, at beskrive mennesket ud fra en analytisk distinktion mellem tre systemdannelsesplaner, et biologisk, et socialt og et psykisk, bliver det tydeligt, at vi står overfor et evolutionært udviklet forhold. Fra livets opståen i ursuppen over mere og mere komplekse celledannelser, der efterhånden ud fra den naturlige selektion har udviklet mere og mere komplekse nervesystemer, til emergensen af egentlig bevidsthed er forløbet svimlende tidsocéaner. På et tidspunkt for mellem 20- og 50tusinde år siden var den kritiske masse nået for at vi, homo sapiens, blev vært for emergensen, af det dobbelt artikulerede sprog (Jensen 1996). Dette medie forårsagede, at det blev muligt at kommunikere om kommunikation (Luhmann 2000), og at det sociale blev løskoblet fra total biologisk determination.¹ Herefter overgik Kooperationen i samfundet langsomt til at blive selvregulerende, hvilket ikke bare fordrede biologiske ressourcer som stemmefrembringelse og neural kompleksitet, men også et løskoblet psykisk system. Denne frisatte situation kunne dog ikke på dette tidlige tidspunkt erkendes i en samfundsformation, der krævede fuldstændig inklusion i form af total systemkonform adfærd (Havelock 1963, Ong 1982). Dog har allerede her Freuds iagttagelse af den for mennesket vigtige evne til udsættelse af behovstilfredsstillelse, eller fx til direkte sublimering af denne, været vigtig. Man har måtte italesætte sig selv som jæger, undersåt eller høvdingesøn og agere i situationer ud fra sådanne roller. Man må forestille sig, at den bevidste selvrefleksion i dette mediesamfund har været en selvsocialisation mod efterlevelse af myter, hvorfor jeg kalder dette selv for *det mytiske*

¹ Selvom kroppe forblev vores gearing på verden (Merleau-Ponty 1979).

selv (Tække 2007). Myterne som vi kender analyser af fra Lévi-Strauss (1984), har virket som akkumulering af viden om overlevelse, som en inddæmning af kontingensens flod i tider før produktivkræfter var tilstrækkeligt udviklet til at regulere risici (Habermas 1997: 79). Naturen antropomorferedes og blev begrebet ud fra kultur, mens kulturen og dens normer via spejlvirkning blev regnet som en lige så fast og umodellerbar størrelse som naturen. Selvet har set sig som animeret af guderne, som en brik i kosmos, der var yderstyret. Man måtte følge myterne, den akkumulerede viden for ikke at vække gudernes vrede og blive udstødt af samfundet (Tække 2007). Hertil var oralt medierede samfund de mest statiske og konservative af alle (Giddens 1994, Havelock 1963).

+ Skriften

Med skriften og især alfabetiseringen fik selvet væsentligt udvidet mulighederne for at forholde sig til sig selv. Her spiller det en ikke ubetydelig rolle at ordforråd nu kunne udvides væsentligt, hvilket nuancerede mulighederne for at differentiere (Ong 1982). Hertil giver skriften mulighed for at løskoble kommunikation i tid og rum (Luhmann 1999), og herunder for administration, således at man kunne organisere store riger som fx Romerriget, lave hidtil uset nuanceret arbejdsdeling, specialisere og akkumulere viden (Innis 1986, 1991). Med skrift bliver det også muligt at differentiere mellem interaktion og samfund, hvorfor individer nu i skrift kunne kommunikere uden de hensyn, der kendes fra interaktion og med større fokus på sagen selv (Luhmann 1999). Den større akkumulerede viden og det komplekse stratifikatoriske samfund har fordret en væsentligt mere kompleks selvforholden sig af dette mediesamfunds individer. Jeg kalder denne selvposition for *det distribuerede selv*, da det nu er deltager i sociale sammenhænge, der ift. skriftens indvirken er løst koblet til tid og rum. Ingen tvivl om at dette har indvirket endog meget kraftigt på selvets selvforhold, Platon var som bekendt nervøs for vores hukommelse, nu hvor alt bare kunne skrives ned, McLuhan (2002) peger på, at skriftens visualitet gav os en lineær og rationel tankegang, der spaltede os mellem vores kolde rationalitet og vores varme følsomhed i en form for skizofreni. Om det var helt så slemt kan nok betvivles, men sikkert er det, at selvet, der som menneske

set, er defineret ved sproget (Ong 1983), med skriften, kunne erkende sig selv med autonom personlighed og ikke bare dele af et fastlagt kosmos (Havelock 1963: 197).

+ Trykkemediet

Med trykkeskripten ændres den sociale omverden for selvet igen, da samfundet efter udviklingen af trykkeskripten begyndte at udvikle en ny form for grundlæggende differentieringsstruktur. Hvor det orale mediesamfund kan beskrives som segmentært differentieret, og samfundet der også medieredes via skrift kan betegnes som stratifikatorisk differentieret, så kan mediesamfundet, der også hviler på trykken, beskrives som funktionelt uddifferentieret (Luhmann 1999, Tække 2006). Hvor man før var født til en bestemt plads i samfundshierarkiet måtte den enkelte nu selv aktivt inkludere sig i en række forskellige funktionssystemers kommunikationskoder.

Mennesket var nu definitivt uddifferentieret fra samfundet til dets omverden, da man jo hverken kan sove i politikken eller bo i økonomien (Jönhill 1997: 203). Overtræder man loven, ekskluderes man dog ikke definitivt som i tidligere samfundsformationers bål eller fredløshed, men inkluderes i fængsler som ekskluderede (Foucault 1991).

Herkomst bestemmer ikke længere hvordan man skal og kan iagttage sig selv, men til gengæld tilbyder der sig en række kommunikationskoder fra de forskellige funktionssystemer (Luhmann 2002b). Hertil genfinder man hierarkier i samfundets organisationer, hvor man som medlem må overholde bestemte regler for medlemskab til gengæld for penge og/eller identitet som medlem. I begyndelsen af perioden var der masser af bøger om hvordan prinser, jægere, købmænd osv. var, hvilket gav en erkendelse af ens egne uligheder med disse stereotypiske arketyper. Forfatteren og filosofen Montaigne kontrasterede disse idealtyper ved, at beskrive sin hovedpersons idiosynkratiske trivielle gøremål og tanker og fik på denne måde, det private selv ud af busken for første gang (Eisenstein 1983: 58). Man så ens egen singularitet, med de træk man ikke delte med andre – træk uden sociale eller eksemplariske funktioner - der ikke er litterært interessante (ibid.: 57). På denne baggrund har jeg betegnet dette mediesamfunds selv, som *det unikke selv* (Tække 2007). Et af de fremvoksende funktionssystemer var samfundets massemediesystem, hvor særligt programområdet for underholdning har virket refleksionsinitierende for selvet (Luhmann 2002). Særligt i

romaner kan man på anden hånd opleve, alskens sociale situationer og identificere sig med deres personer, uden der af den grund er konsensuspligt, eller pligt til at holde fast på en position (ibid.). Således kan man nu sidde alene og læse om voksne, børn, kvinder, mænd, borgmestre, soldater etc. i alle mulige situationer og bruge denne viden til at iagttage sig selv og andre ud fra. Er man fx borgmester, ved man de andre har læst om denne position, og de ved at man selv har og at man ved de har osv. hvilket giver anledning til et højere niveau af refleksion over sig selv i forhold til de sociale krav og fordringer. Da herkomst ikke længere gav én en medfødt position i samfundet var og er dette ikke bare et privilegium, men en af samfundet yderstyret tvang for den enkelte med alskens identitetsproblemer som følge, for hvad er nu det rigtige for mig som unikt individ? Dette kan man fx også se ud af Descartes metodiske tvivl, der af Luhmann (1999) ses som symptom, eller reaktion på det meningsoverskud, der kom med de mange trykte bøger, der hver især gav forskellige svar på samme spørgsmål. Også 30års krigen om den rette kristendom kan forstås i denne kontekst – men pointen her er altså, at også den enkelte fra nu af måtte gå med denne tvivl om hvad man nu er og med egne bidrag inkludere sig i det sociale.

+ Elektroniske medier

Med de elektroniske medier bliver samfundets mediematrice igen udvidet og selvet får igen nye muligheder for refleksivt, at iagttage sig selv og andre. Når man ikke er forudbestemt af herkomst som i det stratificerede samfund, er det nærliggende, at efterprøve virtuelle identiteter på sig selv, om ikke andet så som imagination, der kan afbrydes hvornår det skal være. For eksempel i forhold til genren for det højest personlige erfaringsområde (fx talkshows), hvor personer udspørges om det mest intime og selv har indladt sig, og må forventes at svare. interviewereren går ugenert frem og man kan bare nyde bortfaldet af al pinlighed, men hvorfor? Man bliver præsenteret for en realitet, der er troværdig, *men ikke konsensuspligtig*, man kan være enig eller uenig, man kan vælge sig selv og ikke engang forpligtes til at forblive den, som man regner sig selv for at være, når det bliver alvor (Luhmann 2002: 79).

Fjernsynsudsendelser graver ofte i hykleri, i diskrepans mellem backstage og onstage opførsel² hvilket resulterer i, at folk udvikler en mere konsistent middle region opførsel (Meyrowitz 1985: 175). Derfor kalder jeg dette selv for *det konsistente selv* (Tække 2007). Middle region er ifølge Meyrowitz (1985: 47), en ny scene mellem onstage og backstage, der fremkommer på basis af de elektroniske medier. Når kvinden nu fra tv har en viden om mænd, så må mændene medreflektere, at hun har denne viden, når han interagerer med hende. Man er afluret via tv, hvilket spiller ind på alle de roller man har som far, ægtemand, professionel, turist, kunde osv.. Ens backstage er herved betydeligt reduceret, hvorfor man har mindre tid til at restituere sig, øve sig på selvfremsstilling, udtænke sociale strategier etc.. Også ens onstage er reduceret, kunden, eller eleven ved noget om sådan én som man agerer, og det vil være pinligt og inkonsistent ikke simultant at metakommunikere og forhandle netop den rolle, som man i et givent øjeblik indtager også selvom den er del af en profession. Det virker for eksempel inkonsistent og pinligt, som lærer at spille alvidende. Mellem den reducerede onstage og backstage vokser som følge af de elektroniske medier en middle region frem, som efterhånden dækker hovedparten af reflekterede menneskers sociale engagement. Man må hele tiden være sig bevidst om sideblikke i forhold til ens rollehåndtering, således, at den kan være konsistent med de medieskabte forventninger til én, således at metakommunikationer kan indledes, ud fra et hvert muligt sideblik.³

De elektroniske medier åbner op for en gransken af andre som man før var afskåret fra. Denne gransken fører, som Meyrowitz (1985: 136, 311) udtrykker det, til en indsigt i andres *ordinærhed*. Ændringer i passende opførsel kan føres tilbage til strukturelle ændringer i sociale situationer. Når kvinder og mænd, for eksempel, ser det samme TV-program om mænd der er alene, ved manden at kvinden ved om den sociale modus som skildres, og hun ved, at han ved og han ved, at hun ved, at han ved, hun ved. Denne delte viden om mandens, den voksnes, lægens, politikerens ordinærhed indbygges i meningshorisonter og ændrer relationer og opførsel. Ændringerne spiller

² Se Goffman (1990) angående terminologien omkring onstage og backstage.

³ For sociale systemer betyder denne psykiske splitning at de samme psykiske systemer smidigt kan bidrage til flere parallelt eksisterende funktionssystemer, hvilket virker forstærkende på den funktionelle uddifferentiering af samfundet. Man skifter kode fra om noget kan betale sig eller ej, når sideblikket betyder én, at det nu er kærlighedsforholdet der er på spil i kommunikationen.

tilbage på og forstærker elektroniske mediers overordnede effekt, ved at føre den ændrede opførsel tilbage til systemet som opdateret indhold (Meyrowitz 1985, 175).

Man kan afdække personerne på tv's blinde punkter, se at de er intransparente for sig selv (Luhmann 2002: 80). Man bliver mere reflekteret over ens egen selvfremsstilling, når man i tv kan iagttage hvordan andre udleverer sig selv, ved at dele af deres backstage optræden, der er i modstrid med det ideale selv de søger at fremstille, skinner igennem. Måske kan man sige, at mennesket bliver renaturaliseret på et nyt niveau af social kompleksitet. Ikke frelst fra trykkens tyranni forstået som sensorisk ubalance (McLuhan 1967), men befriet fra det victorianske samfunds normer, fra den *kulturens byrde* som Freud beskrev, der stillede krav om, en formal onstage optræden, uden spor af seksualitet, begær og usikkerhed. Alle bliver udstillet i tv-mediet, og kun de der integrerer de dele af deres backstage adfærd i deres onstage optræden, som andre alligevel kan gennemskue, virker herefter konsistente og kongruente. Det konsistente menneske kan reflektere over sig selv, ud fra de mange personlige informationer det kan få ved at se selv meget dårlige tv-programmer (det må selv Habermas (1997) erkende). Det forstår at det er dets egne idiosynkrasier, der må integreres i den egne selvpræsentation for at afspejle kongruens. Selvom der er stor forskel på det refleksive niveau før og efter tv, slipper man dog aldrig af med det Goffman (1990, 20) kalder for en spiral af forstilling og afsløring, man vil altid *give expressions off* og aldrig kunne kontrollere den egne adfærd 100% (Tække 2007).

+ Digitale medier

Ændringer i gruppeidentitet, socialisation og hierarki portrætteres i fjernsynet, men spilles på nettet, resulterende i et *effect loop* hvor fjernsynet efterhånden som en af sine vigtigste genrer har fået reality-tv. I reality-tv ses folk der spiller rollespil med hinanden, hvor rollerne imidlertid nu gives af den enkelte persons egen personlige identitet, der søges opretholdt og modificeret gennem svære sociale udfordringer med det mål at være konsistent. Hvem der vinder afgøres af seerne, der med jævne mellemrum stemmer om hvem de synes klarer sig bedst. Programmets indhold udvikler sig til at matche det ny informationsmiljø, hvor folk på nettet uvægerligt konfronteres med digitalt medierede interaktionssystemer, fx via mailinglisten på deres arbejde. Den

blotte remediering af interaktion i digitalt medieret skrift, giver en anderledes kommunikationssituation end ansigt til ansigt situationer. Interaktionen bliver løskoblet fra iagttagelsen af den andens kropslige udtryk, også selv om emotikoner (fx humørikoner) bliver benyttet som funktionelle ækvivalenter for kropssproget (de er netop også kun løst koblede til kroppens udtryk, og må stå som bevidst ytrede bidrag). Med denne løskobling sker det samme for interaktionen som for kommunikationen med indførslen af skriften, den bliver mere *sagsorienteret*, i den forstand at den ikke længere er forankret i den gensidige iagttagelse af ansigtsudtryk, hvorfor den interaktionelle ko-regulering nu kun er betinget på skriftligt ekspliciterede ytringer. *Sagen* kan her meget vel blive ens personlighed og ytringer og *man finder sig som et selv, som kun kan inkludere sig skriftligt*. Alt må yderliggøres via skriftegn og man må tænke sig selv i eksplicite termer i forhold til de bidrag man ytrer og har ytret. Man må skrive sig til eksistens og vedvarende reproducere sin sociale identitet gennem skriftlige bidrag. Sociale systemers krav til det psykiske stiger med andre ord. Dette har forfattere været konfronteret med i århundrede, men som professionelle og med meget bedre tid og med en helt anden balance mellem backstage og onstage. Skriften er sunket ned over os alle med dens løskobling af bidrag fra bidragsyder, således at den enkeltes selvfremsstillingshistorie bliver lige med de afgivende bidrag, der lagres og kan genfindes (dataveillance). Før blev tilfredsstillelsen af det basale behov for socialitet (anerkendelse, den sociale person-gørelse via inklusion), for de fleste stillet oralt, eller i et informationsmiljø, der endnu ikke var gennemsyret af denne løskobling af den sociale identitet fra den blotte krops-inkorporation og tilstedeværelse. Det kan virke paradoksalt, at det selvom det var de elektroniske medier, der revitaliserede det orale (Ong 1982 taler endda om sekundær oralitet), og derved brød trykkesamfundets lukkede informationsmiljø, at det så alligevel bliver en remediering af skrift, der åbner posen helt. At informationsmiljøet åbnes helt for granskning af hinandens mere eller mindre vellykkede selvfremsstilling, bevirker også at filmkunstens smukke nonverbale skildringer af tavs, indforstået social inklusion nu må suppleres med ikke-skuespillere i forskellige former for reality-tv og docudrame. For at virke rigtigt autentisk må programmerne have rigtige mennesker (ikke skuespillere), der er i rigtige situationer (ikke instruerede), med rigtige konsekvenser (social accept eller offentligt

identitetsselvmod). Dette og intet mindre kræver det refleksivt distancerede menneske for at kunne føle sig selv, identificere sig eller lade være, for at kunne beslutte sig om sin egen forholden sig, til sig selv i svære og omskiftelige sociale situationer (Tække 2007).

Fokus forskubbes fra medfødt position, uddannelsesmæssig baggrund, økonomisk status til håndtering af meningsgrænser i sociale systemer. Hermed skubbes selvet i den refleksive distance til ikke bare det sociale, men også til sig selv hvorfor jeg kalder dette selv for *det refleksivt distancerede selv* (Tække 2007). Man kan afprøve virtuelle identiteter på nettet (Turkle 1995), men er gennemgående mere interesseret i reception end i deception (Donath 1999). De sociale relationer man har fået online, der lader den enkelte udtrykke og udleve sider af sig selv, der ellers er svært realiserbare,⁴ bliver af lige så stor betydning for vores personlige identitet som vores offline relationer. Da digitale medier ikke bare er kommunikationsmedier, men også lagrings- og genfindingsmedier er der noget uigenkaldeligt ved ens selv fremstilling i digitale medier (Tække 2010c).

Selvet og Facebook

Spørgsmålet som nu skal undersøges er hvordan de nye såkaldte sociale medier, i form af Facebook, indvirker på selvet og den sociale konstruktion af dets personlige identitet. Jeg vil tage tre punkter op, nemlig 1 hvad Facebooks kommunikative rum, der afforder netværkskommunikation nærmere end fællesskabskommunikation, betyder for selvet, 2 hvordan selvets relationelle konstituering udfolder sig indenfor Facebooks kommunikative rum, og 3 hvilken betydning iagttagelsesforholdene på Facebook har for opretholdelse af selvet.

Netværk vs. fællesskab

I modsætning til de første generationer af internetmedier der gav rum for konversation og altså for interaktion, såsom Usenet newsgroups og chat rooms, giver Facebook ikke rum for egentlig fællesskabskommunikation, men kun for netværkskommunikation

⁴ Her tænker jeg primært på den store uddifferentiering i sagsdimensionen, der sammen med internettets reduktion af geografisk rum, åbner for fællesskaber om smalle meget velafgrænsede emner (Tække 2006b).

(Tække 2010). Der findes ganske vist facebookgrupper, men den forskning der foreløbig findes på feltet, viser ikke tegn på, at de virker som andet end en form for underskriftindsamlinger (Klastrup 2010). Det må dog anmærkes at udviklingen, måske især i lyset af Facebooks nylige omstrukturering og -programmering af deres grupper, vil kunne ændre på dette forhold.

Kommunikationen på Facebook sker primært via medlemmers statusopdateringer på profiler, hvilke siden selektivt vises på andre medlemmers startsider. Her ser vi en viral styret anknytning til kommunikationsbidrag (statusopdateringer), der går efter Facebooks venne-system. Da imidlertid ingen har samme venner, vil alle med deres profil være isoleret i centrum for deres eget netværk, parallelt distribueret med millioner af andres netværk. Hertil er Facebook, med deres privatindstillinger, hvad Jakob Linde Jensen (2009) kalder et filtreringsmedie, da man via 50 indstillinger med i alt 170 muligheder,⁵ effektivt kan styre hvem der kan se ens statusopdateringer, kommentarer, billeder med mere, samt hvem der den anden vej rundt, kan skrive kommentarer og indlæg osv. på ens egen profil. Man kommunikerer således ikke i en gruppe eller i et fællesskab, men i en form for netværk hvilket har en lang række konsekvenser. I fællesskabskommunikation som fx i en Usenet Newsgroup dannes der over tid, i kommunikationshistorien, normer for hvad man kan tale om, altså hvilke emner, samt for hvordan og i hvilken tone man kan henvende sig til gruppen og til andre gruppemedlemmer. Dette er en konsekvens af, at fællesskab her funktionelt defineres ved, at alle medlemmer får og har adgang til alle meddelelser. Et sådant kommunikationssystem kan med reference til Luhmann (2000), siges at have dannet sig en *meningsgrænse*, hvilket netop er et begreb for, at der er dannet normer for hvad man kan tale om og hvordan. Systemet har afgrænset sig i sagsdimensionen (hvad kan der tales om) og i socialdimensionen (hvordan kan man henvende sig, hvordan skal man opføre sig). Dette bevirker, at der kommer et commitment til gruppen, således at der gives svar og at gruppens omgangsformer forsvares og forhandles løbende af medlemmernes bidrag, i en proces hvor meningsforslag negeres hhv. accepteres og kondenseres. Man kan således ikke henvende sig om et tilfældigt emne, eller i en form

⁵ The New York Times, Business Day, 12. Maj 2010.

der er falder uden for det acceptable i en sådan gruppe, uden at man vil blive opdraget. Således er der et socialiserings og dannelses element forbundet til fællesskabskommunikation (Tække 2010a, b). Hvis man lykkes i at bidrage til kommunikationen indenfor meningsgrænsen, vil man vinde anknytning, anerkendelse og som funktion af ens bidrag *persongøres*. Bidragene tegner tilsammen en selvfremsstillingshistorie som andre kan investere tillid i og have forventninger til, om fremtidige relevante bidrag (Luhmann 1999b). Dette er ikke tilfældet i facebookkommunikationen omkring statusopdateringer, da det er tilfældigt hvem, der via den virale transmission af disse bidrag ser dem. Tilfældigheden hænger sammen med, at der ikke er commitment til altid at se alle opdateringer igennem på startside. Hertil viser Thomas Weber (2010) via et eksperiment, at Facebook har en algoritme, der styrer hvem der overhovedet bliver vist på ens startside (man kan altså slet ikke være sikker på, at ens venner overhovedet kan eller har mulighed for viralt at se ens statusopdateringer, kun hvis nogen faktisk går ind på ens profil, vil de kunne læse ens bidrag). Hertil er Facebook ikke lukket i sagsdimensionen hvilket betyder at der ikke er dannet meningsgrænse omkring hvilket emne der er på spil. Konsekvensen er at mange kommentarer er 'dav mand økseskaft' kommunikation, eller ironiseren, sjov, eller blot udtryk for kommentatorernes egen selvpromovering.⁶ Da der ikke er tale om et fællesskab, er der heller ikke en egentlig lukning i socialdimensionen, selvfølgelig er den lukket i den forstand, at hver enkelt kun har de venner han eller hun nu engang har valgt og er blevet valgt af. Men da alle har forskellige venner og ingen får, eller kan se de samme bidrag, eller overhovedet kan eller vil knytte an til alle emner der kommunikeres, bliver der heller ikke, eller kun meget langsomt, udviklet normer for hvordan man taler til hinanden.

Alt i alt betyder dette ikke kun at det sociale, altså kommunikationen bliver diffus, flyvsk og udifferentieret, men også at den dannelse og socialisering vi ser i fællesskabskommunikation er fraværende. Man får altså ikke social feedback fra en fast referencegruppe med normer for god opførsel. Der er ikke rigtig nogen, andre end ens forældre, hvis de lever endnu og ikke er filtreret fra, der har commitment, eller

⁶ Luhmann (2000) nævner netop ironi og humor som kommunikationsformer der hinder refleksivitet da modtageren ikke vil vide hvad der menes.

overhovedet socialt mandat til at give ordentlig omverdens feedback. Selvfølgelig er der meget had og fx politisk uenighed på Facebook, men social feedback er netop noget man får fra sine egne, fra indgruppen, fra de fællesskaber man er del af og som gider ofre tid og anstrengelse, på at guide én i forsøgene på at selvfremskille sig på en hensigtsmæssig måde og som har noget at guide ud fra (meningsgrænse). Det virker som en umulig opgave at selvsocialisere sig, uden fællesskabssystemers stabilitet i form af deres meningsgrænser. Når fremmedreferencen ikke repræsenterer en stabil omverden, eller stabile omverdener bliver det så meget mere komplekst, at forholde sig til sig selv og reflektere over den egne selvfremskilling, for hvad skal man referere til?

Uanset det kan være en belastning, at leve op til fællesskaber og deres forskellige meningsgrænser, så virker de dog stadig som sociale systemer man har investeret i, og hvor deres andre medlemmer kender ens bidrag og selvfremskillingshistorie. Virkningen heraf kan næppe overvurderes da de andre medlemmer bliver identitetskataloger for én.

Det relationelle selv

Som Denet (1983: 12) skriver kan selvet ses som en nyttig fiktion "*vi er virtuose romanskrivere, som finder os selv involveret i alle former for adfærd, mere eller mindre som en enhed, men nogen gange splittet, og vi forsøger altid at give tingene det bedst mulige udseende. Vi prøver at få alt vores materiale til at være en enkelt sammenhængende god historie. Og denne historie er vores selvbiografi*". Hvad Denet ikke lige nævner er at der altid er et antal medforfattere til at udforme narrativet om vores selvbiografi eller selvfremskillingshistorie, som jeg ud fra Luhmann (1999b) kalder den, da det akkorderer med Goffmans (1990) mikrosociologisk teori om facework.

Selvet er altid afhængig af sin sociale omverden. På den ene side kan man kun forholde sig til sit selv som et selv, ud fra internaliseret social kompleksitet – da ideen om, samt konstitueringen af dette selv er en social konstruktion. Denne konstruktion er dog, på den anden side, absolut funktionel, i den betydning at det er ideen, der lader os se os selv i tredje person, så vi, som man siger, *kan styre os*. Denne idé opstod efter trykken, med en filosof som John Locke, hvormed vi får det indre punktuerede selv, der ud fra strenge moralske krav netop må styre sig overfor det ydre, omverdenen (Taylor 1996). Når selvet som et forhold forholder sig til sig selv, må det hele tiden

medreflektere den sociale feedback: "Since it is a social self, it is a self that is realized in its relationship to others. It must be recognized by others to have the very values which we want to have belong to it" (Mead 1936, p. 204). Vi må altså ikke tilskrive os noget der ikke bliver socialt bekræftet, hvis vi vil fremstå som personer. Dette forhold fremstår meget konkret på Facebook, hvor man vover sig frem med en statusopdatering i håb om, i Løgstrups forstand, at blive imødekommet i den ånd vi netop vover os frem (Løgstrup 1991). Langt de fleste statusopdateringer møder slet ikke nogen anknytning, hvilket i al smertefuld tydelighed lader fremstå, at man trods hundrede af venner, ikke har en eneste, der vil bekræfte ens udsagn. Talehandlingens perlokutionære dimension er således mislykket - og ud fra Luhmann er der slet ikke tale om en kommunikation, da en sådan kræver selektion af forståelse fra en adressat.⁷ I noget omfang gives der på Facebook respons i form af angivelse af 'Like', som er en knap man trykker på, hvorefter det angives under statusopdateringen at en eller flere, *like* det der nu er skrevet. Denne feedback er meget bedre end ingen, men virkelig ikke noget man som afsender egentligt bliver meget klogere af, for ud fra hvilket perspektiv, hvilke normer er det at nogen kan lide hvad man har skrevet. Man kan dog få en *følelse* af at blive hørt og bekræftet i netop den mening med netop den intention man havde. Som Luhmann (2000) gør opmærksom på, vender kommunikation imidlertid omvendt, det er altid modtageren, adressaten, der selekterer forståelse, hvorfor intentionalitetsbegrebet nødvendigvis må forstås omvendt: Det er altid adressaten der tilskriver afsender intentionalitet, den kan simpelthen ikke medkommunikeres, og hvis man er meget tydelig vækkes kun yderligere mistanke.

Den mest attraktive situation er den hvor en eller flere af vennerne faktisk går ind og skriver en positiv kommentar. Dette er tilfældet på følgende screen dump, hvor en af mig anonymiseret person med åben profil, via et feed fra Twitter skriver følgende statusopdatering og får mange *likes* samt nogle kommentarer.

⁷ Anderledes er det dog hvis man ser Facebook som et kvasi-massemedie, da man i forhold til massemedier kun undtagelsesvist ser interaktion, men i stedet forventer at en gruppe af modtagere i deres indbyrdes kommunikation knytter an til indholdet - hvilket i forhold til Facebook kan komme på tale som stalking.

Som man kan se er kommentarerne faktisk positive og *opbyggende* og er med til at konstruere afsenderens personlige identitet. Alligevel synes afsenderen at få lidt kolde fødder over hvad han har skrevet. Han kunne måske i fremtiden finde en religiøs kæreste eller skulle ansættes af religiøse i en virksomhed. På den anden side ville han nok dårligt kunne opretholde tilliden til sin selvfremsstillingshistorie hvis han slettede statusopdateringen, da så mange venner har set den og aktivt trykket like til den. Man er altså fanget af sin selvfremsstillingshistorie på Facebook. Et problem der bliver mere påtrængende når man tager iagttagelsessituationen med i sine overvejelser.

Iagttagelsessituationen

På Facebook kommunikerer man som tidligere anført ikke i et fællesskab med en meningsgrænse, derimod er mange af os i den situation, at vi på Facebook har venner fra snart alle de forskellige fællesskaber vi indgår i og tidligere har indgået i. Det vil sige at vores forældre, børn, nye og gamle partnere, nye og gamle venner fra mange forskellige sammenhænge, nye og gamle kolleger på én gang iagttagelse os i vores adfærd på Facebook. Meyrowitzs *middle region* svulmer i denne situation til et for vores selv faretruende omfang. Onlinefællesskaberne virkede stadig som gensidig back stage for hinanden, således at man kunne udtrykke forskellige dele af sin psykiske potentialitet i forskellige grupper. Man kan i sådanne, for nu ikke at tale i datid som om fællesskaberne

var et overstået kapitel, give sig hen til ét emne i en kreds af ligesindede og give den hele armen. Et eksempel er en af de nyhedsgrupper jeg forskede i tidligere, der kommunikerede dyrevelfærd og hvor man rask væk, guidet af meningsgrænsen, beklagede sig over, at man nogen steder ikke måtte have dyr, men gerne børn, der jo ellers slider meget mere på inventar end kæledyr (Tække 2006b). Når nu alle på Facebook potentielt kigger med på samme tid er der ikke mulighed for at lade forskellige grupper som familie, venner og kolleger være gensidige back stage grupper for hinanden. Man kan jo så bare i andre sammenhænge få talt tingene igennem og restituere sig, men hvis man stadig gerne vil leve op til sin tids selvpromoveringskultur og selvfremsætte sig i dens mest udbredte og hotte medie, reducerer det i væsentlig grad mulighederne og presser selvet i en hidtil helt ufattelig reflektivt distanceret position. Dette hvis altså man faktisk tager højde for iagttagelsessituationen og har dataveillance i baghovedet når man formulerer sin statusopdatering. Det bringer en i en næsten umulig situation, at skulle selvpræsentere sig for så mange forskellige grupper på én gang, hvorfor da også mange netop filtrerer hvem, der har adgang til ens statusopdateringer, eller går over til Twitter, der endnu er for svært gennemskueligt et medie for de fleste (Boyd), men som ikke afhjælper problemerne med dataveillance. Boyd fortæller også på den netop afholdte internetforskningskonference i Gøteborg, at teenagere udover at gå til Twitter, også taler en del kodesprog for ikke at komme på kant med de ældre familiemedlemmer. Det er ikke nemt at sætte sig udover det samtidige mediemiljø, hvorfor man må statusopdatere, for socialt set at eksistere. Dette gælder i mange kredse for stadig at være ordentligt inkluderet offline. Situationen kan forstås som den Luhmann beskriver i sin teori om tillid, vi må tabe i spontanitet og vinde refleksivitet, hvis vi vil fremstille et selv, der synes værdigt til tillid. På Facebook må man formulere statusopdateringer, der ikke bare skal være reflekteret om udsagnets informationsværdi, som vi kender det fra massemedierne, men som også må tage højde for, at den skriftlige kommunikation taber sin sagsorienteret til fordel for interaktionshensyn. Vi skal således etablere en moderne individualiseret identitet i et kommunikationsmiljø hvor vi på mange måder er tilbage i situationen i den illitterære kontekst, i landsbyen i middelalderen hvor alle vidste alt om alle. Dengang havde man dog sin af herkomst givne position (og dermed identitet) i samfundet.

Konklusion

Konklusionen er at selvet er en social konstruktion, der ikke ville have eksisteret uden medier og at individualiseringen har taget fart med udviklingen af nye medier. Med hvert nyt medie er vi blevet mere selvreflekterede, ikke bare som frivilligt gode, men mere eller mindre presset i en situation, hvor vi må afgive spontanitet for at vinde tillid og personstatus i den sociale omverden. Dette blev først op til den enkelte efter indførslen af trykkemediet, i den forstand at man selv via unikke bidrag bestemte sig selv, valgte en identitet, da denne førhen var givet via herkomst. Med de elektroniske medier blev det noget mere udfordrende at selvfremsille sig, da ens back stage nu var indskrænket betydeligt af andres viden om mennesker, grupper, køn , professioner etc. generelt. Med de digitale medier og især med de såkaldte sociale medier, her i form af Facebook, virker kampen for konsistent selvfremsstilling efterhånden meget forkrampet. Man må spørge sig selv, om det kollektive, paradoksalt nok med de nye *social* medier, der er så individcentrerede, at alle kun vil og kan kommunikere fra deres egen profil (avatar), er ved at tilintetgøre selvet. Det psykiske system blev løskoblet fra den biologisk determinerede Kooperation med talesproget og løskoblet fra det sociale med trykken. Måske er vi med de digitale medier ved at blive slugt af det sociale igen? Der har til eksempel været diskussioner om at forfatteren som person med ophavsret, der også kom med trykken, er ved at forsvinde igen (Poster 2001).

I artiklen giver jeg tre forskellige, men sammenhængende perspektiver på hvorfor det er en udfordring for selvet at opretholde sig selv i mediet Facebook.

For det første synes Facebook at give en kommunikationsform der ikke producerer fællesskab. Det betyder at der ikke opbygges lokale normer for hvordan der kommunikeres og hvad der legitimt kan tages op som emne. Man ser altså ikke den uddifferentiering i sagsdimensionen, som det for eksempel er dokumenteret i Usenet Newsgroups (Tække 2006b). For selvet betyder det, at man ikke ved hvilke succeskriterier man kommunikerer op imod. Man kan altså ikke vide hvad der giver sandsynlighed for at nogen vil knytte konstruktivt an til ens ytring. Det betyder også at man ikke får den sociale respons, der er almindelig i et fællesskab, hvor man socialiseres ved negativt at blive sat på plads og positivt ved at møde anerkendelse for bidrag. På

Facebook gives anerkendelse og reprimander kun ud fra meget forskellige og tilfældige dagsordner, normer, principper, holdninger osv., hvortil man slet ikke kan være sikker på, at nogen overhovedet ser hvad man ytre, eller at nogen føler ansvar for at respondere, eller selv kan finde en responsmulighed der reflekteret virker tilforladelig, eller smart nok til at selvfremskille dem, som personer der lever op til, hvad de selv gennem deres selvfremskillingshistorie har sat i udsigt som forventeligt. Vi henter vores personlige identitet fra det sociale, ud fra de relationer og fællesskaber vi indgår i forhold til, med hvilke vi deler selv- og fremmedreference. Jeg er den jeg er qua den familie jeg har, den organisation jeg arbejder i, de venskaber jeg har. Når jeg er i den ene sammenhæng får jeg identitet via de andre relationer jeg indgår i, eller er kommet fra, der gør mig unik i forhold til de andre. Kommunikationssystemer har sin kommunikationshistorie der etablerer en selvreference i form af de semantikker, legitime emner og omgangsformer der er kondenseret. Ud fra denne selvreference kommunikerer objekter som fremmedreference. Vi er kun hvad vi er og kan kun tænke ud fra hvad vi har overtaget fra det sociale. Det vil sige at vores egen selvreference er bygget op som interne differenceskemaer skabt i social omverdenskontakt og som vi så kan etablere fremmedreference ud fra. Dette betyder så også at Facebook ikke er egnet til at støtte hverken vores bearbejdning af hvad vi synes om og går ind for, eller tager afstand fra, eller må nuancere, eller til at hente identitet fra i forhold til andre sociale sammenhænge.

For det andet er selvet relationelt i den betydning at såvel vores selvfremskillingshistorie som vores aktuelle selvfremskilling hviler på at andre anerkender at vi har de egenskaber som vi tilskriver os. Dette er en meget svær og utaknemmelig opgave på Facebook, da man på den ene side ikke kan forvente nogen respons overhovedet og på den anden side når endelig man får respons i bedste fald sikkert ikke kan bruge den til noget og i værste fald direkte får modarbejdet ens selvfremskillingforsøg.

For det tredje betyder iagttagelsessituationen på Facebook at medlemmer fra alle de offline grupper man er medlem af på en og samme tid iagttager hvad man ytre. Man kan så ikke længere bruge den ene gruppe som back stage i forhold til den anden, men bliver gransket af alle på en gang. Her spiller det relationelle også ind, at andre ved deres

kommentarer eller direkte indlæg på ens væg kan stille én i et dårlig lys og modarbejde ens selvfremsstillingsforsøg. Dette kan så modgås ved en mere effektiv filtrering af hvem der kan kommentere og skrive indlæg på ens væg, men det forværre kun de andre problemer med isolation og manglende fællesskab.

Litteratur:

- Donath, J. 1999: Identity and deception in the virtual community. I Smith & Kollock *Communities in Cyberspace*. Padstow, Cornwall. Routledge.
- Foucault, Michel 1991: *Discipline and Punish*. London: Penguin Books. [1975].
- Freud, Sigmund 1965: *Kulturens byrde*. Hans Reitzel. København
- Freud, Sigmund 1995: *Psykoanalysen i grundtræk*. Det lille forlag Danmark.
- Giddens, Anthony 1994: *Modernitetens Konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Goffman, Erving 1990: *The presentation of self in everyday life*. England. Penguin Books. [1959]
- Habermas, Jürgen 1997: *Teorien om den kommunikative handlingen*. Oversat i uddrag af John Cederstrøm. Aalborg Universitetsforlag og Institut for pædagogik og uddannelsesforskning, Danmarks Lærerhøjskole [1981].
- Havelock, Eric 1963: *Preface to Plato*. The Belknap Press of Harvard Uni. Press.
- Innis, Harold 1991: *Bias of communication*. University of Toronto Press. Canada. [1951].
- Innis, Harold 1986: *Empire and Communications*. Press Porcépic Victoria/Toronto. [1950].
- Jakobsen, Kjetil A. 2010: Observing the stars. Love in the age of systems Kommer i Mediekultur november 2010, Journal of media and communication research.
- Jensen, Peter K. A 1996: *Menneskets oprindelse og udvikling*. Gad. Copenhagen.
- Jönhill, Jan Inge 1997: *Samhället som system och dess ekologiska omväld*. Lund Dissertations in sociology 17.
- Katzenelson, Boje 1994: Mennesketilblivelsens koreografi og kundskabens grundlag. fra bogen: *Det særligt menneskelige*. Narayana Press, Gylling. Danmark.
- Lévi-Strauss, Claude: Myrternes struktur, i *Fallos*, 5, Århus. pp. 6-32. [1955].
- Linaa Jensen, J. 2009: Fra onlinefællesskaber til onlinenetværker. i *Mediekultur vol 46, Journal of media and communication research*.
- Locke, John 1995: *An Essay Concerning Human Understanding*. Prometheus Books New York. [1693].
- Luhmann, Niklas 2007: *Indføring i systemteorien*. Unge Pædagoger. København. [2002].
- Luhmann, Niklas 2002: Massemediernes realitet. Hans Reitzels Forlag. København.
- Luhmann, Niklas 2002b: Inklusion og eksklusion. *Distinktion*, nr. 4, 2002, 121-139 [1995].
- Luhmann, Niklas 1999: *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft [1997].
- Luhmann, Niklas 1999b: *Tillid – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Luhmann, Niklas 2000: *Sociale systemer*. Hans Reitzels Forlag. Opr. 1984 Soziale Systeme. Løgstrup, K. E. (1991 [1956]). *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.

- McLuhan, Marshall 2002: *The Gutenberg Galaxy*. University of Toronto Press. [1962].
- Mead, G. H. 1934: *Mind, Self and Society*. Univ. of Chicago Press.
- Merleau-Ponty, Maurice 1979: *Phenomenology of perception*. Great Britain: St Edmundsbury Press Ltd.
- Ong, Walter J. 1982: *Orality & Literacy*. Reprinted 2000. Routledge. UK.
- Ong, Walter J. 1983: Writing is a humanizing technology. I *ADE Bulletin 074 (Spring 1983): 13-16*
- Paulsen & Qvortrup 2007: *Luhmann og Dannelse. Unge Pædagoger*. København.
- Poster, Mark 2001: Print and Digital Authorship. *Papers from the Centre for Internet Research*.
- Taylor, Charles 1996: *Sources of the Self*. Cambridge Uni. Press. Printed in Great Britain.
- Turkle, Sherry 1995: *Life on the Screen*. Simon & Schuster. New York.
- Tække, Jesper 2010a: Facebooks kommunikative rum. Dette paper er fremlagt på medievidenskabeligt kollokvium torsdag d. 25. februar ved Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet.
http://person.au.dk/fil/19351619/Facebook_en_mediesociografi.pdf
- Tække, Jesper 2010b: Facebook, et netværk i fællesskabet. Kommer i Mediekultur november 2010, *Journal of media and communication research*.
- Tække, Jesper 2010c: Overvågning og magt i organisationer. I *Luhmann og Magt* (red. Hilt, Venneslan & Mortensen) *Unge Pædagoger*. København.
- Tække, Jesper 2007: Selvets dannelse – 6 stadier på vejen mod selvrefleksivitet. i Paulsen & Qvorteup: *Luhmann og dannelse. Unge Pædagoger 2007*.
- Tække Jesper 2006a: Luhmann og medieteori. I *Tække, Jesper (Ed) 2006: Luhmann og erkendelse. Forlaget Unge Pædagoger, København*.
- Tække, Jesper 2006b: *Mediesociografi, Innovative Communication (InC)*, København.
Tilgængelig på: <http://person.au.dk/fil/17825022/mediesociografi>